

Igaz történetek

A szerző így nevezi *Acéltükör mélye* cím alatt kötetbe foglalt és Bukarestben ez idén megjelenő anekdotáit. Közéleti emberek epizód szerepekben tűnnek fel, némi csattanóval a műfaj szabályai szerint.

EBADÓ ÉS HONOSSÁG

Mert nem volt kutyája... Hát ez aztán anekdota a javából. Torz tréfára fordul benne minden történelmileg fenséges: a jog, az államiság a nemzetközi kapcsolatok protokollja. Apámról van szó. Nagyszébenben született, még a Monarchiában, Temesvárt alapított családot, s mert csak 1910-ben telepedett le Pozsonyban, a prevrat után nem kapta meg a csehszlovák állampolgárságot. Kérvényt kérvény után nyújtott be, hivatkozva anyám pozsonyi születésére, s egyáltalán arra az emberi jogra, hogy ott óhajt maradni, ahol az államfordulat érte.

Nem és nem. A kérvényeket visszadobták. Aztán kapóra jött, hogy a prágai német Károly Egyetem hallgatója lettem, s történetesen egy szudétanémet jogtudós, az egyetem professzora lett Csehszlovákia népjóléti minisztere. A család úgy döntött, hogy az alkalmat fel kell használni, s egyenesen a minisztertől kérjem, nézzen utána a dolognak, s tegye lehetővé, hogy az egyetem egyik hallgatójának — mert a hontalanság engem is érintett — végre tisztázott állampolgársága legyen. Először a filológiai fakultás dékánjához, az indexemben mind a mai napig aláírásával szereplő dr. Spina professzorhoz fordultam, történetesen ő is magas politikai tisztséget viselt, mint Csehszlovákia közegészségügyi minisztere. Szálas, szép férfiú, derűsen fogadott, eredménnyel biztatótt, s telefonon beajánlott dr. Mayr-Hartinghoz, a kiváló jogászminiszterhez. Ha valaki segíthet, úgy ő az a maga csavarintos paragrafusismeretével.

Dr. Mayr-Harting alaposan be is vetette magát az ügybe, mintegy szaktudásának próbáját köszöntve a mi kérésünk elintézésében. Kis termetű, mozgékony ember, alaposan kikérdezett, eleve sejtette, hogy a masaryki demokrácia semmiféle protekciót nem tűr, no de a jogállam legszentebb feladata, hogy minden kétes esetben igazságot tegyen. Ami 1910-et illeti, hát van, van egy rendelkezés, hogy mindenki jogosult az állampolgárság megszerzésére, ha legalább négy évnyi előző itt-tartózkodást is fel tud mutatni. Nagyszerű! Tudtam, hogy apám már 1894-től kezdve nem is négy, hanem hat esztendeig Pozsonyban, tehát a későbbi Csehszlovákia területén működött mint katonai tisztviselő. A miniszter elégedetten mosolygott. Megvolt a kulcs, most már csak eme hat esztendő igazolása kell a végleges jogi rendezéshez.

A bizonyítékok előkerültek. Újabb kérvény ment fel Prágába, s a másolattal újra jelentkeztem dr. Mayr-Harting professzor-miniszternél. Úgy fogadott, mint jó ismerőst, de menten elhűlt, amint a kérvény szövegét elolvasta. Hiszen — bár négy év is elegendő lett volna — az a hat év nem előzte meg közvetlenül az 1910-es esztendőt! Erre tisztelettel elmagyarázta, hogy a közbeső nem itt töltött hat év alatt (vagyis 1900 és 1905 között) apám mint számtanácsos Trientben, Krakkóban és Szarajevóban teljesített szolgálatot, azaz a mai Olaszország, Lengyelország és Jugoszlávia területén, de ezek a röpke sza-

kaszok sehol sem nyitnak jogforrást az állampolgárság számára, vagyis sem olasz, sem lengyel, sem jugoszláv honosságára nem számíthatunk.

A jogtudós töprengett, iratai közt matatott, majd felragyogó arccal újra felbátorított.

— Nézze fiam — így mondta —, a jogi lehetőségek nálunk kimeríthetetlenek. Ha ugyanis kedves papája igazolni tudja, s ez nem is kétséges, hogy ama múlt századbeli hat esztendő alatt Pozsonyban városi adót fizetett, akkor nyert ügye van, s nem számít a kiesés. Azonnal küldjenek fel pótlólag egy városi bizonylatot...

Ijedten szoltam közbe, megjegyezve, hogy mint katonatiszt, apám aligha fizetett városi adót!

A miniszter fölényesen mosolygott, s aktáira támaszkodva kijelentette:

— Ugyan már, kutyája azért csak lehetett, s egy bizonylat a városi ebadó befizetéséről elégséges. Legyen nyugodt! Hogyan is mondja köztársaságunk jelszava? Az igazság győz!

Az igazság azonban esetünkben az volt, hogy apám sohasem tartott kutyát. Így városi adót nem igazolhatott. S ezzel állampolgárságunk sorsa eldőlt. Hontalanok maradtunk egy bitang kutya nemléte miatt.

ÜZENET CIGARETTÁSDOBOZBAN

Harmadszor kopogtattam be abba a szobába, ahol ma a Hét kolozsvári szerkesztősége székel. Akkor, a harmincas évek derekán, itt fogadta látogatóit a művészeti felügyelő, Emil Isac. Egy műkedvelő előadás engedélyeztetése hozott el hozzá. Sipos Domokos *Zokog a porszem* című egyfelvonásosát készítették színpadra a Magyar Dolgozók Szövetsége ifjúmunkásaival, főleg magyarfenesi kőművesinasok és -segédek lelkes csoportjával. A kérvény jóváhagyása késett, s Gaál Gábor ajánlotta, nyissak be az Isac-portára a Bástya utcával szemben (ma ez az Emil Isac utca).

— Franciás finomságú költő, Ady Endre barátja volt, nyugodtan menjen el hozzá, ha tud, segíteni fog — biztatott a látogatásra.

A költőt, úgy éreztem, zavarba hozta a kérés, azért halogatta válaszát, s rendelt magához újra meg újra. A darab a kisebbségi tanító egykorú kálváriáját panaszolta fel, egy iskola csődjét, mestere nyomorba jutását. Úgy gondoltuk, hogy nekünk, akik a román—magyar együttélés erkölcsi fokozása mellett döntöttünk, bajaink ellen a román demokratikus erőkkal szövetkezve, és szemben állottunk a régi magyar úriság restaurációs törekvéseivel, szabad és lehet jobb megvalósításokra buzdítanunk népünket, mert jól felfogott román érdeke is a mi kiegyenlítő békeszolgálatunk. Ezt érezte nyilvánvalóan Emil Isac is, amikor leültetett, s elbeszélgetett velem, az Erdélyben akkor még frissen tájékozódó fiattal, majd — harmadszori látogatásom alkalmából — őszintén bocsánatot kért. Igen, megkövetett azért, hogy felsőbb konzultációk után nem támogathatja az engedélyezést.

— Adjanak elő bármi mást, ami békebarát, ami félreérthetetlenül közös nyelven beszél, s ígérem, nem lesz akadály — vallotta, összhangban háborúellenes verseivel, Ady-barátságával, azokkal a franciákkal, akiket mint Romain Rollandot vagy Barbussé-t, az ismerkedés során oly szívesen emlegetett.

Nem tagadom, elégedetlen voltam a felsőbb döntéssel, úgy éreztem, hogy nemcsak mi vallunk kárt a szükségletünk szerint választott darab elmaradásával, hanem ő is magára maradt a román és magyar sors között vállalt hagyományos hídoszlop szerepében.

A bécsi diktátumot megelőző zűrzavarban kiült egy cukrászda teraszára, s szívesen fogadta, amikor melléje telepedtem.

— Ez az én városom, innen el nem megyek! — mondotta, mint ahogyan

én is úgy döntöttem, noha a bevonuló rendszer diákkorom óta kitiltott határai közül.

Napok múlva hiába kerestem, felelőtlen elemek megfenyegették, s a Horthy-féle sovinizmus elől Tordára ment át.

Mindez eszembe jut, valahányszor benyitok A Hét helyi szerkesztőségébe, de előbb megállok a kapualjban, ahol az egykori házigazda bronz képmása alatt hatalmas fekete márványtábla kétnyelvű felirata ismerteti a költői pályát. És szívesen engedek a meghívásnak, ha az immár hatvanas Isac-utód behív a régi könyvek, bútorok, képek közé, vagy éppenséggel az apja emlékét idéző múzeumba, ahol a ház régi vendégei — az itt járt Caragiale, Coşbuc, Lucaci — is megelevenednek, s Ady, Babits, Kosztolányi levelei igazolják mély írói barátságok nemzetközi értékét és szépségét.

Mai vendéglátóm, Gheorghe Isac megkért, írjak valamit én is a múzeumi emlékkönyvbe. Törtem a fejem, mi is legyen legszebb megemlékezésem, s hirtelen rám szakadt egy tömegjelenet képe. A kolozsvári ortodox nagytemplom előtt köszöntöttem 1946 májusában a Béke Napját, s mert még nem hegedtek be a háborús sebek, ellenkezés fogadta magyar beszédemet. A munkásgárda, élén Gheorghe Timofival, az antifasiszta ellenállás román harcosával, nagy nehezen lecsendesítette a háborgókat, diákok voltak, a régi rendszer neveltjei, s a tumultusban nyomta kezembe furcsa levelét a fehér hajú költő. Papiros híján egy üres cigarettásdoboz fenekére írta szénfekete betűkkel: „Ne tévedjen! Sokkal többen vagyunk Önök mellett, mint ellenük. Emil Isac.”

Nos hát, ez az emlék került be a múzeum vendéglátókönyvébe.

TITOK A PIPA KÖRÜL

Történelmi helyzetek és jeles személyiségek sajátos összefüggés-rendszerében néha mulatságosan, máskor a mélységekbe robbanva csattannak a szavak, s a végletekből hű és jellegzetes kép villan elő. Egy nyári napon, úgy 1947-ben, táviratilag hívtak Bukarestbe. Vargyasról kerekedtem fel és a kellő időben beállítottam egy hivatalos fogadásra. Kissé regényes volt, ahogyan egy libériába bűjtatott idős ember a tiszti kaszinó bejáratánál dobantott egyet jól markolható díszes pálcájával, s a terem felé fordulva hangosan bejelentette a nevemet, meg hogy a Magyar Népi Szövetség alelnöke vagyok... A harsány bemutatás váratlanul ért, de zavaromat eloszlatta, hogy a terem közepén régi ismerősként a miniszterelnök, Petru Groza nyújtotta felém a kezét.

A meghívás nem volt véletlen. Vladimir Clementis csehszlovák külügy-miniszter volt az ország vendége. Bizonyára magának a vendéglátó gazdának juthatott eszébe, hogy több mint egy évtizeddel azelőtt Pozsonyból érkeztem Erdélybe, s ifjúkoromban barátság fűzött a most már hazáját képviselő szlovák ügyvédhez, a Dav című kommunista folyóirat szerkesztőjéhez.

Nyüzsgött a terem, egyre többen és többen érkeztek a közélet személyiségei, s amikor egy sarokban Takács Lajossal, a nemzetiségügyi miniszterrel susmogtunk, találgatva a nap esetleges lehetőségeit, valahonnan a közéről újra hangzott a nevem. A miniszterelnök éppen vendégével beszélgetett (a román és a csehszlovák politikus között történetesen magyarul folyt a párbeszéd), s ahogy Takács barátommal a hívásra hozzájuk értem, Groza így mutatott be minket:

— Íme, az én magyarjaim!

Mondta volna a nevünket is, de Clementis (akit valamikor egyszerűen Vladónak szólítottunk) megelőzte, s pipáját kivéve szájából kissé szlávos kiejtéssel így szólt rám:

— Te még mindig kopász vágy?

Nem maradhattam adós a helyzethez illő válasszal, s azonnal rávágtam:

— És te még mindig ugyanazt a pipát szívod?

Ezzel talán el is csattant volna az anekdota, már ha egy anekdota nem rejtegetne mindig többet a szavak játékánál. Sűrögtek a vendégek, elszakadtunk egymástól, de a gomolygásban megint összehozott a véletlen. Vlado húzott félre. Szép színművésznő felesége is régi ismerősként üdvözölt, de túl a baráti szokványokon megszólalt Vladóból végre a külügyminiszter is:

— Nézd csak, te akár vissza is jöhetnél hozzánk...

Valami jelenthette az arcom rángásán, hogy erről már nem lehet szó (különben is tudhatta, hogy eredetileg erdélyi vagyok), átcsapott hát egy engesztelőbb hangnemre, s megkérdezte, nem jönnek-e el legalább előadónak Pozsonyba? Hozzátette, hogy akár meg is jelölhetem itt, azonnal, miről kívánnék a szlovák fővárosban értekezni?

Van egy incselkedő démon az emberben, s a félig polgári Csehszlovákiában akkor még rendezetlen kisebbségi kérdésre célozva így adtam meg a címet:

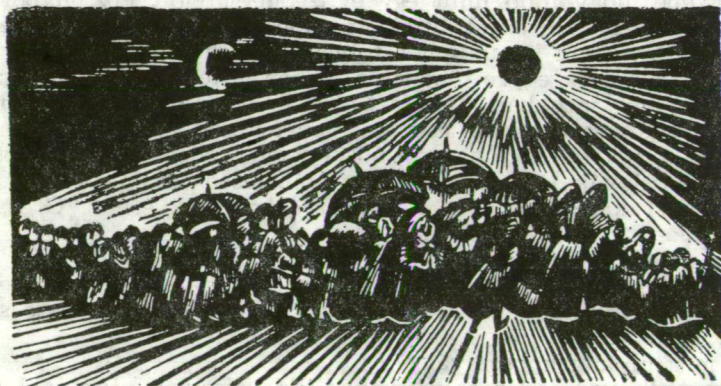
— „Egy együttélő nemzetiség alkotó szerepe a szocialista építésben” — erről szólok majd, ha elfogadjátok!

Nem dőlt össze a protokoll világa, más különben sem hallotta csöndes beszélgetésünket. Clementis nem fortyant fel. Sőt, mintha éppen ilyesmit várt volna.

— Tudom, mire célzol — válaszolta —, de most már jöhetsz ezzel a témával is. Nagy Ferenc eltűnt Magyarországról, s ez lényegesen javítja a helyzet nálunk is. Gyere csak, mire eljössz, megnyílnak a magyar iskolák.

Valaki elragadta tőlem. Én egy ablak függönye mögé bújtam. Dobogott a szívem, s láttam a pozsonyi Primáspalota tükörtermét, ahol már valamikor ifjan a szlovák—magyar testvériségről szoltam. A volt magyar miniszterelnök távozásával valóban enyhült a feszültség a Duna völgyében, Románia eredeti példamutatása a nemzetiségi kérdés terén érezhetőbbé vált.

A függöny félrelibent, s kíváncsi barátaim fogtak körül. Mi lesz? Mit mondott Clementis? Megsúgtam, nem maradhatott titok. Így csattan el másodszor is ennek a napnak a mondandója, most már nem nyájas enyelgésben, hanem a kor szavát harangként megkongatva. A szereplők többsége már régen halott, én még őrzöm az elfutott pillanatok furcsa emlékeit.

BUDAY GYÖRGY METSZETE